

Column: De econoom bovenop de apenrots

Gedragseconomen hebben vastgesteld dat menselijk gedrag sterk bepaald wordt door sociale normen. Dat betekent bijvoorbeeld dat je de hoeveelheid energie die huishoudens gebruiken duidelijk kunt beïnvloeden door ze te laten weten wat de energieconsumptie van hun burens is met een vergelijkbare woonsamenstelling. Het impliceert ook dat het traditionele idee niet klopt van de mens als een *homo economicus*, een zelfzuchtige nutsmaximaliseerder, ongevoelig voor sociale context.

Toch lijkt het niet erg moeilijk om die gedragseconomie schamper weg te wuiven. Allereerst weet elke econoom sinds ten minste John Stuart Mill dat nutsmaximalisatie slechts één kenmerk is van wat mensen in de economie proberen te bereiken. Dat een aantal speltheoretisch georiënteerde micro-economen in de jaren zeventig en tachtig op een wat onhandige manier suggereerden dat mensen altijd en overal perfect rationeel en nutsmaximaliserend zijn is jammer. Maar dat is nog geen reden om te denken dat alle economen dat altijd al vonden.

Ook kan men zich – samen met experimenteel economen als Vernon Smith en Charlie Plott – afvragen sinds wanneer het manipuleren van sociale normen dan tot de economische wetenschap behoort. Behalve dat het meer klinkt als psychologie, lijkt het ook een socialistisch, paternalistisch programma dat de overheid en de econoom als alwetende heersers bovenop de apenrots plaatst. Van zo'n normatief programma zouden 'waardevrije', positivistische economen zich toch verre moeten houden? Bovendien: is het niet juist de rol van de markt om irrationeel individueel gedrag stap voor stap bij te sturen in de richting van een nutsmaximaliserend evenwicht?

Eenzelfde soort kritiek kan men ook vanuit een pedagogische invalshoek leveren. Het klopt ongetwijfeld dat het beperkt rationele individu 'fouten' maakt in zijn gedrag. Maar fouten maken vormt een belangrijk onderdeel van het leren, zeker in een

FLORIS HEUKELOM

Universitair docent aan de Radboud
Universiteit Nijmegen

samenleving die 'een leven lang leren' hoog in het vaandel draagt.

Voor ethici en andere filosofen lijkt het mensbeeld van de gedragseconomen nogal simplistisch. Het is weliswaar een verbetering ten opzichte van de karikaturale *homo economicus*, maar veronderstelt nog steeds dat mensen louter door voorkeur worden gedreven. Echter: ook al vind ik biefstuk erg lekker, ik eet het niet omdat het ingaat tegen mijn vegetarische principes. Zie daar een redenatie waarmee de gedragseconomie in feite weinig kan.

Toch laat dit allemaal onverlet dat het nieuwe inzicht van de gedragseconomie moeilijk te overschatten is. Eerst en vooral omdat de gedragseconomie de nadruk

legt op empirisch bewijs bij uitspraken over individueel economisch gedrag. Want economen zijn er veel te veel van uitgegaan dat hun micro-economische modellen het menselijke economische keuzegedrag goed beschreven *omdat* het wiskundig allemaal zo mooi en elegant in elkaar stak, en *omdat* het allemaal zo vanzelfsprekend leek vanuit de leunstoel. De empirische werkelijkheidsbenadering van de gedragseconomie heeft nu de micro-economie weer relevant gemaakt voor de wereld van beleid.

Daarnaast maakt de gedragseconomie duidelijk dat er behalve regels en prikkels nog een derde instrument is waarmee beleidsmakers kunnen sturen, namelijk de menselijke psychologie. Hoe dat instrument het beste kan worden ingezet, is deels nog een open vraag. Eén benadering is die van het Britse Behavioural Insights Team, dat een checklist heeft opgesteld die elke beleidsmaatregel toetst op zijn gedragseconomische kenmerken. Ook het belang van het toevoegen van een derde beleidsinstrument door de gedragseconomie is moeilijk te overschatten.

Hoe het ook zij allemaal, wanneer we dankzij gedragseconomisch onderzoek op een goedkope en acceptabele manier het energieverbruik van huishoudens kunnen verlagen, waarom ons dan zorgen gemaakt over de inpasbaarheid binnen de bestaande theoretische raamwerken? De toekomst is aan de empirische, beleidsgerichte micro-economie – zoveel is wel duidelijk.